

Asociace
pro mezinárodní
otázky
Association
for International
Affairs

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

—
Červen 2009

Vstup ČR do WTO – implikace pro vztahy EU-ČLR-Rusko

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století (shrnutí)

—

Slavomír Horák

Jakub Kulhánek

Bohuslav Litera

Ivana Oklešťková

Cíle studie

Cílem výzkumného grantu bylo předložit analýzu rusko-čínských vztahů od konce studené války v celé jejich komplexitě a predikovat jejich pravděpodobný vývoj v delším časovém horizontu. Rozbor aktuální situace byl zasazen do kontextu dlouhodobých trendů a trvalých zájmů obou zemí, které do budoucna budou ovlivňovat směřování a podobu vzájemných vztahů.

Zkrácená verze

Předkládaná zkrácená verze představuje hlavní myšlenky a závěry, ke kterým došli autoři studie *Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století*¹. Nekopíruje její strukturu, ale shrnuje poznatky do tří tematicky oddělených částí (rusko-čínská spolupráce v zahraničně-politické oblasti, vojenské oblasti, ekonomické oblasti). Samostatnou část tvoří shrnutí implikací čínsko-ruské spolupráce pro EU. Závěrem pak tato zkrácená verze nabízí nástin scénářů budoucího vývoje.

Část I: Rusko-čínská spolupráce v zahraničně-politické oblasti

Rozpad Sovětského svazu postavil Rusko před nesmírně svízelnou geopolitickou výzvou, což se nevyhnutelně odrazilo i na formulaci samotné **ruské zahraniční politiky**. Výrazné geopolitické oslabení Ruska jako jednoho z nástupnických států vyústilo v diskontinuitu v ruské/sovětské zahraničněpolitické tradici: Moskva se musela potýkat s faktem, že její vliv na mezinárodní scéně se radikálně propadl. Ruská zahraniční politika započala proces transformace a adaptace, který i dnes můžeme jen těžko označit za kompletní. Moskva se stále pokouší definovat své zájmy na mezinárodní scéně. V tomto ohledu je však často konfrontována s jasnou disproporcí mezi vlastními přehnanými ambicemi a nedostatkem adekvátních vojensko-ekonomických zdrojů.

¹ Pro detailnější rozbor problematiky odkazujeme čtenáře na příslušné kapitoly plné verze studie.

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

–
Červen 2009

I přesto můžeme vyzorovat některé přetrvávající konstanty v novodobé ruské zahraniční politice: snahu o zajištění vlastní bezpečnosti vůči potenciálním vnějším hrozbám, potřebu zajištění příznivého mezinárodního klimatu pro rozvoj svého ekonomického potenciálu a posílení ruského vlivu na mezinárodní scéně. Rusko by rádo zaujalo postavení jednoho z nezávislých mocenských pólů ve světě, a mohlo tak stanout po boku Spojených států, Číny, Indie a dalších nastupujících mocností.² Přetrvávajícím motivem ruské zahraniční politiky je proto důraz na budování multipolárního uspořádání mezinárodních vztahů.

Zahraniční politika Ruska se orientuje dvěma geografickými směry. Za prvé klade důraz na vztahy se západem (především se Spojenými státy a vybranými klíčovými státy EU), a to v celé řadě oblastí počínaje bezpečnostní problematikou až po interakci na mezinárodních fórech. Za druhé se Rusko soustřeďuje na oblast tzv. blízkého pohraničí.

Z hlediska vývoje v posledních letech lze konstatovat, že současná ruská zahraniční politika na rozdíl od 90. let minulého století prosazuje své zájmy mnohem sebevědoměji. Základy tohoto trendu lze hledat v nástupu Vladimira Putina, který od počátku svého působení v úřadu ruského prezidenta prosazoval pragmatickou zahraničněpolitickou agendu s důrazem na rehabilitaci Ruska jako významného aktéra na mezinárodní scéně. Ani po implementaci takzvaného systému dvojvládní v čele s tandemem Putin-Medveděv zatím nemůžeme hovořit o výrazných změnách v zahraničněpolitickém kurzu.

Podobně jako Rusko se i **Čína** po skončení studené války ocitla v nové situaci. Rozpad Sovětského svazu odstranil z jejích nejdelsích hranic nebezpečného souseda, a Čína se tak poprvé mohla místo na zajištění vlastní bezpečnosti prostřednictvím investic do zbrojení plně soustředit na prohlubování ekonomických reforem nastartovaných o dekádu dříve. Rozpad Sovětského svazu navíc zanechal Čínu v novém geopolitickém uspořádání – na hranicích vznikly z bývalých sovětských států samostatné středoasijské republiky – a otevřel prostor pro uplatňování čínského vlivu v oblastech, které si dříve nárokovalo Rusko.

Vztahy s Ruskem, potažmo Sovětským svazem, byly v novodobé historii pro čínskou diplomacii klíčové. Ostatně jejich podoba se v průběhu studené války promítala do vztahů Číny se všemi hráči tehdejšího mezinárodního systému. Až rozpad Sovětského svazu otevřel

² Diskuze o ruských ambicích v tomto směru je dobře rozvedena například v Kanet R. E. (ed.): *Russia: Re-Emerging Great Power*. New York: Palgrave Macmillan, 2007.

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

–
Červen 2009

prostor pro normalizovanou diplomacii – vztah s Ruskem přestal být pro Čínu klíčový a stal se jen jedním z mnoha.

Čínská zahraniční politika na změnu mezinárodního řádu reagovala velmi pozvolna. Smrtí Mao Ce-tunga odešel z čínské zahraniční politiky jediný nepředvídatelný vůdce jako zdroj všech rozhodnutí. Počínaje Teng Siao-pchingem jsou rozhodnutí s rostoucí měrou přijímána prostřednictvím debaty a jsou výslednicí zájmů různých frakcí³. Čínská zahraniční politika se díky tomu jeví jako přehlednější, oproštěná od radikálního maoismu, který byl nahrazen na domácí i mezinárodní úrovni pragmatickým přístupem. I přesto však od roku 1978, na rozdíl od kritiky neúspěchů v domácí politice, nedošlo v zahraniční politice k přehodnocení nebo zavržení některého principu⁴. V současné době spočívají nejdůležitější linie čínské zahraniční politiky na principech definovaných Teng Siao-pchingem na konci 90. let minulého století a tandemem Chu Ťin-tchao – Wen Ťia-pao v roce 2003. První z nich doporučuje zdržení se agresivních kroků a udržení si „low profile“ v zahraniční politice (*taoguang yanghu*). Druhá koncepce je tzv. teorie mírového rozvoje Číny (*heping jueqi*).

Navenek si čínská zahraniční politika zachovává rysy charakteristické pro období studené války, kdy nebyla proaktivní, a to nejen k Rusku, ale také s ohledem na Spojené státy. V posledních letech se sice objevilo několik ambiciózních čínských návrhů, stále jsou však především nerozpracovanými reakcemi na politiku USA a jen ojediněle šlo o návrhy, které Čína neprezentovala v součinnosti s jiným státem. Obecnými prioritami, které sleduje čínská zahraniční politika, zůstává snaha o udržení územní celistvosti, zabránění dominance Asie jinou velmocí a na stranu druhou také zabránění panice mezi sousedy ze vzrůstající moci Číny pomocí řady bilaterálních smluv a dohod.

Čínsko-ruské vztahy v zahraničně-politické oblasti prošly od konce studené války několika pokusy o prohloubení partnerství. Nicméně toto údajné strategické partnerství většinou postrádalo jakoukoliv podstatu a spíše se jednalo o propagandistické gesto navenek.

Vladimir Putin uskutečnil svou první návštěvu Číny v roli ruského prezidenta v červnu 2000. Ve společném komuniké s Ťiang Ce-minem se oba státníci vyslovili proti americkým plánům na vypovězení smlouvy ABM. V roce 2001 Čína a Rusko podepsaly Dohodu o

³ Viz Cheng L.: The New Bipartisanship within the Chinese Communist Party. *Orbis*, ročník 49, číslo 3, 2005, s. 387-400.

⁴ Wang J.: International Relations Theory and the Study of Chinese Foreign Policy: A Chinese Perspective. In: Robinson, T. W. – Shambaugh, D. (eds.) : *Chinese Foreign Policy: Theory and Practice*. Oxford: Clarendon Press, 1994, s. 481-505.

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

–
Červen 2009

společném přátelství a spolupráci.⁵ Za úřadování prezidenta Putina též pokračoval rozvoj spolupráce s Čínou v rámci širšího regionálního rámce prostřednictvím Šanghajske organizace spolupráce. Poměrně slibně se rozvíjející ruské vztahy s Čínou však přerušily teroristické útoky z 11. září 2001. Následná snaha prezidenta Putina o radikální prohloubení vztahů s Washingtonem zcela zaskočila Peking. Rusko začalo znovu projevovat zájem o prohlubování partnerství s Čínou až poté, co snahy Moskvy o orientaci ruské zahraniční politiky směrem na západ po 11. září 2001 nepřinesly kýžené výsledky. Pomyslným tmelícím prvkem se stala opozice vůči nové asertivní politice USA ve světě. Za konkrétní příklad vzájemné spolupráce lze označit společná vojenská cvičení v roce 2005 a 2007. Tyto vojenské manévry byly prezentovány jako protiteroristická cvičení, nicméně jejich rozsah a celkové nasazení vojenských sil ukazují, že se jednalo spíše o demonstraci síly navenek⁶.

V říjnu 2004 navštívil Putin Peking, aby mimo jiné podepsal dohodu o demarkaci částí čínsko-ruské hranice. Ve snaze prohloubit vztahy mezi oběma státy také Čína a Rusko uspořádaly řadu kulturních akcí s cílem rozšířit povědomí o svém sousedovi mezi širokou veřejností (rok Ruska v Číně 2006, Číny v Rusku 2007).

V květnu 2008 podepsali prezidenti Medveděv a Chu *Společné prohlášení o mezinárodních vztazích*, v němž potvrdili shodný pohled na otázky, jako je opozice vůči americké protiraketové obraně a rozšiřování vojenských aliancí (NATO), odpor k militarizaci vesmíru atp.⁷ Podobné cíle obsahuje i nejnovější pětibodová čínsko-ruská *deklarace o dvoustranných vztazích* a vzájemné spolupráci ze 17. června 2009.

Není pochyb o tom, že Čína a Rusko mají v současném mezinárodním systému mnohé **společné zájmy**. Některé jsou globální, jako snaha o omezení dominantního postavení USA, jiné regionální, jako obava ze šíření radikálního islamismu, zájem na zachování regionální stability v Asii, snaha o zabránění krizi na Korejském poloostrově, anebo úsilí o zamezení návratu Japonska do postavení vojenské velmoci.⁸ Současně však spolupráce obou zemí - resp. užitečnost Ruska pro zahraničněpolitické cíle Číny - má jasné, těžko překročitelné limity.

⁵ *Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People's Republic of China and the Russian Federation*, 24. července 2001. <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt/2649/t15771.htm>

⁶ de Hass, M.: *Russian-Chinese military exercises and their wider perspective: Power play in Central Asia*. Conflict Studies Research Center, ročník 5, číslo 51, 2005, s.1-10.

⁷ Kuchins, A.: Releveraging U.S. power amid Sino-Russian rapprochement. In: McGiffert, C. (ed.): *Chinese Soft Power and Its Implications for the United States: Competition and Cooperation in the Developing World*. A Report of the CSIS Smart Power Initiative, březen 2009, s. 117.

⁸ Sutter, R. G.: *China's Rise in Asia*. Lanham – Boulder – New York – Toronto – Oxford: Rowman and Littlefield, 2005, s. 118.

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

Červen 2009

Ačkoli oba státy hovoří ve své zahraniční politice o podpoře **multipolárního světa**, jejich vnímání multipolarity se liší. Čína chápe vytvoření multipolárního řádu jako svůj obecný strategický cíl, nicméně k jeho prosazení není ochotna podnikat jakékoliv kroky, které by ohrozily fungování současného (především ekonomického) systému. Čína sice souhlasí s ruskou opozicí vůči americké dominanci ve světové politice, není však ochotna se v tomto ohledu ujmout vedení.⁹

Na půdě mezinárodních organizací, a to především OSN, lze vysledovat dvě základní východiska pro koordinaci společného postupu mezi Pekingem a Moskvou - respekt k suverenitě a teritoriální integritě. I zde však dochází ke spolupráci ad hoc, nikoli systémově.

Rozporuplné je také **vnímání postavení Ruska z pohledu Číny a naopak**. Rusko na jedné straně považuje Čínu za významného partnera Ruska, na druhé straně je Peking vnímán jako potenciální strategický soupeř. Navíc jsou reálné výsledky spolupráce mezi Čínou a Ruskem v ostrém kontrastu ke společně deklarovaným cílům. Vypovídající je v tomto ohledu aktuální zahraničněpolitická koncepce Ruské federace¹⁰ a to, jak se tento dokument staví k pozici Číny ve světě a otázce možné spolupráce. Přestože dokument přiznává Číně místo mezi významnými aktéry na mezinárodní scéně, je zároveň její pozice jako potenciálně klíčového partnera Ruska relativně upozadována. Rusko na první místo staví svou angažovanost v rámci OSN a spolupráci s ostatními členy skupiny G8. Rusko sice uznává význam Číny především jako klíčového hráče v asijsko-pacifické oblasti, ale v žádném případě její roli nepřeceňuje. Koncepce upozorňuje na to, že Rusko se má současně snažit rozvíjet vztahy jak s Indií tak i Čínou¹¹. To je změna oproti zahraničněpolitické koncepci z roku 2000, kde byl kladen mnohem větší důraz na rozvoj komplexních vztahů s Čínou¹².

Kromě tohoto chápání Pekingu jako potenciálního spojence se však Rusko na svého nejvýznamnějšího východního souseda dívá i s jistým despektem a obavami. Čína je v dlouhodobé perspektivě vnímána také jako hrozba, zejména v otázkách vedení společných hranic, čínské imigrace a depopulace ruského Dálného východu.

⁹ Ferdinand, P.: Sunset, sunrise: China and Russia construct a new relationship. *International Affairs*, ročník 83, číslo 5, 2007, s. 857.

¹⁰ Význam těchto zásadních dokumentů pro interpretaci ruské zahraniční politiky by neměl být podceňován i přes jejich nepopiratelnou vágnost. Viz například Caldwell, L.T.: Russian Concepts of National Security. In: Legvod, R. (ed.): *Russian Foreign Policy in the Twenty First Century and the Shadow of the Past*. New York, USA: Columbia University Press, 2007.

¹¹ *Koncepcija vnešnej politikii Rosijskoj federaci*, 21. duben 2000.

¹² *Koncepcija vnešnej politikii Rosijskoj federaci*, 10. července 2008.

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

–
Červen 2009

Čínská percepce Ruska a jeho vlivu také není zcela jednoznačná. Ačkoliv se od 80. let podařilo Číně a Rusku překonat dlouholeté nepřátelství, neexistoval po rozpadu Sovětského svazu žádný silný faktor, který by Čínu přiměl k zásadnímu přehodnocení svého opatrného postoje. Úsilí o ekonomický růst i změny v mocenské struktuře mezinárodního systému spíše upevnily fixaci její politiky na USA. Spolupráce s Ruskem byla jakousi strategickou rezervou, o níž se Čína mohla opřít v okamžiku, kdy se zhoršovaly její vztahy k Japonsku, USA a Západu obecně.

Rusko se pro Čínu v důsledku výkyvů domácí i zahraniční politiky od 80. let jevílo jako ne zcela spolehlivý partner. Po roce 1991 Čína vnímala ve vztahu k Rusku i jasnou dělicí linii na úrovni ideologie a Boris Jelcin byl považován za prozápadního politika. S nástupem Vladimira Putina do úřadu prezidenta začalo opět období oteplení vztahů a posilování spolupráce.

V úhrnu lze konstatovat, že jak Moskva, tak i Peking jsou jen málokdy ochotny riskovat své vztahy s Washingtonem kvůli zájmům toho druhého. Vzájemně se vnímají jako výhodní spojenci v případech, kdy je třeba vyvinout tlak na západní země, zejména USA, ale v jejich vztahu nelze hovořit o skutečném přátelství či vzájemné náklonnosti. Nejde ale ani o trvalou a důslednou opozici vůči dominantnímu postavení USA: ukazuje se, že Rusko i Čína jsou stále ochotny opustit společný postoj a zlepšovat vztahy se Spojenými státy v okamžiku, kdy to považují za výhodné.

Pokud jde o **spolupráci na regionální úrovni**, zájmy Ruska a Číny se stýkají především ve Střední Asii a v asijsko-pacifické oblasti. V současné době je bezpochyby nejzřetelnějším a pravděpodobně i nejambicióznějším příkladem této regionální spolupráce Šanghajská organizace spolupráce. Přestože organizace – v níž mají od počátku hlavní slovo Moskva a Peking – jako taková skýtá nepopíratelný potenciál dalšího rozvoje, její působení je poznamenáno častými výkyvy v pozornosti ze strany jejich dvou hlavních patronů.

Opatrný přístup Moskvy je často motivován zcela pragmatickou úvahou, že Rusko bude v jakémkoliv svazku s Čínou vystupovat jako ten slabší.¹³ Z toho důvodu se pak snaží Moskva podporovat alternativní regionální uskupení, kde by si byla schopna zachovat dominantní postavení (např. Organizaci smlouvy kolektivní bezpečnosti). Ačkoliv společné

¹³ Rozman, G.: Russia in Northeast Asia. In: Legvod, R. (ed.): *Russian Foreign Policy in the Twenty First Century and the Shadow of the Past*. New York: Columbia University Press, 2007, s. 352.

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

—
Červen 2009

členství dává Číně a Rusku možnost koordinovat své politiky v regionu¹⁴, jejich motivy jsou různé. Pro Rusko, které v ŠOS sleduje zájmy bezpečnostní a především prestižní, je uskupení důležité jako nástroj udržení vlivu ve Střední Asii, zejména v kontextu posilování americké (a evropské) přítomnosti v regionu. Čína naopak vnímá organizaci jako výhodný prostředek stabilizace svých západních hranic a jako nástroj ekonomické spolupráce. Přes to prozatím obě velmoci vidí svůj **vliv ve Střední Asii** (alespoň na politické úrovni) spíše v kooperačním než v konfrontačním duchu.

Shodnou se zejména na nutnosti udržet vnitropolitickou stabilitu regionu¹⁵, odporu k islámské opozici¹⁶, snaze vytlačit USA z regionu (při vší antiamerické rétorice obou velmocí ve Střední Asii však ani jedna velmoc nebude ochotna vést spor s USA v tomto regionu, jakmile však Spojené státy opustí region, dosavadní taktická spolupráce se může změnit v taktické soupeření o Střední Asii) a na potřebě řešení situace v Afghánistánu bez nutnosti vlastní účasti.

Naopak rusko-čínské ekonomické vztahy v oblasti mohou být spíše konfrontační - v momentě střetu zájmů půjde veškeré strategické partnerství stranou. Platí to zejména pro energetiku. Obě velmoci jsou ochotny ke značným investicím (ropovody a plynovody do Číny) a ústupkům ve jménu zachování či zvýšení svého vlivu. Pro Evropskou unii je v případě rusko-čínského sporu ve Střední Asii důležitějším partnerem Rusko než Čína. Jde především o to, aby základní proudy energetických surovin byly zachovány ve směru do Ruska s napojením na Evropu. Přitom je třeba počítat s tím, že ruské a čínské zájmy vůči třetím silám jsou značně komplementární. Touto třetí silou patrně nebude EU, která ve Střední Asii není prozatím schopna najít nějakou společnou cestu, jako spíše Spojené státy v podobě politického financování velkých projektů v energetice.

Mimo Střední Asii se zájmy Číny a Ruska protínají také v **asijsko-pacifické oblasti**, z jejíž rostoucí prosperity hodlá Rusko těžit. Čína zde však není ochotna se výrazně angažovat ve

¹⁴ Yu B.: China and Russia: Normalizing Their Strategic Partnership. In: Shambaugh, D. (ed.): *Power Shift: China and Asia's New Dynamics*. Berkeley, CA: University of California Press, 2005, s. 236.

¹⁵ Obě velmoci nemají zájem na výraznější demokratizaci oblasti, ani na nepředvídaných změnách vlády (revoluce, převraty). Jakákoliv politická liberalizace tohoto regionu by v sobě nesla riziko vnitřního rozkladu daných států spojeného s rozpory uvnitř elit a z hlediska Ruska a Číny také potenciálně nevídané vměšování západních států do Střední Asie. Obě velmoci mají rovněž zájem podporovat jakoukoliv integrační iniciativu ve Střední Asii, která nutnou stabilitu zajistí.

¹⁶ Nestabilní Afghánistán a Pákistán s řadou radikálních islámských skupin může být schopen podpořit středoasijskou islámskou opozici, což samo o sobě může determinovat její charakter. Z toho vyplývá, že i umírnění islamisté podpoření z radikálních islámských hnutí jsou nepřijatelní jak pro Rusko, tak pro Čínu.

prospěch Ruska a jeho snah se prosadit v tomto regionu, který Peking rovněž považuje za svou oblast výlučných zájmů.

Část II: Rusko-čínská spolupráce v ekonomické oblasti

Za úřadování prezidenta Putina se dařilo posilovat obchod s Čínou. Nicméně z pohledu Ruska zde i přes nepopiratelný nárůst nebylo mnoho důvodů k optimismu. Za prvé, Evropská unie zůstala i nadále nejdůležitějším trhem pro ruský export v porovnání s obchodní výměnou s Čínou.¹⁷ Za druhé, Rusko bylo nespokojeno se strukturou rusko-čínské obchodu. Zatímco do Ruska putovalo většinou spotřební zboží, některé druhy potravin, stroje a zařízení a dopravní prostředky, Rusko exportovalo převážně suroviny. Moskva několikrát usilovala o snížení podílu suroviny ve vzájemném obchodě s Čínou, ale až na dočasný úspěch ruského zbrojního průmyslu, zůstává tento trend neměnný. Ruský export do Číny dosáhl v roce 2008 hodnoty necelých 20 miliard amerických dolarů, import z Číny nicméně přesáhl 32 miliard amerických dolarů.¹⁸

Díky čínskému vlastnímu vývoji nebyl ani ruský export zbraní do Číny nijak dramatický. Podílel se sice drtivou částí na čínských dovozech zbraní, to však bylo způsobeno pouze západním embargem po roce 1989. V absolutních číslech se jednalo v průměru asi o 1 miliardu dolarů ročně.

Také vzájemné investice zůstávají silně omezené. V roce 2004 dosáhly jen 1 miliardy dolarů, i když se obě strany v roce 2006 dohodly, že by se čínské investice v Rusku měly do roku 2020 zvýšit na 12 miliard dolarů.¹⁹ Stejně jako v jiných oblastech si čínská strana stěžuje na nejružnější omezení obchodní a investičních aktivit v Rusku, na korupci a neefektivnost úřadů. Čínské investice směřují především do ruského Dálného východu.

Klíčovým aspektem ekonomické spolupráce mezi Čínou a Ruskem zůstává **energetika**. Rusko vidí v oblasti východní Asie potenciální odbytiště pro svůj export energetických surovin. Nicméně z mnoha logistických a politických důvodů zůstává expanze směrem na

¹⁷ Viz například: http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/countries/russia/index_en.htm

¹⁸ <http://www.customs.ru/ru/stats/arhiv-stats-new/popup.php?id286=501>

¹⁹ *China into the Future*, s. 121.

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

–
Červen 2009

východ zatím omezená. To se samozřejmě setkává jen s malým pochopením na straně Číny, která dlouhodobě usiluje o diverzifikaci dovozů energetických surovin.

V současnosti dodává Rusko Číně ropu již postaveným ropovodem z Kazachstánu. Kromě toho dodává Rusko Číně ročně přibližně 15 mil. tun ropy, která se přepravuje po železnici, což dodávky značně prodražuje. Proto se v roce 2008 se představitelé Číny a Ruska dohodli na stavbě ropovodu, který by dodával Číně 15 milionů tun ropy ročně. Kromě ropy Čína zvyšuje i dovozy zkapalněného plynu z Ruska, přičemž dalších 13 podniků na jeho regazifikaci je ve výstavbě. Souběžně s tím začala stavba plynovodu z Turkmenistánu do Číny, která by po příštích 30 roků měla dostávat 40 miliard m³ plynu ročně.

Co se jaderné energetiky týče, zdá se, že se Rusko pokusí těžit z toho, že Čína plánuje intenzivní rozvoj této oblasti. Za návštěvy prezidenta D. Medveděva v Pekingu v roce 2008 byla podepsána dohoda ve výši 1,5 mld. USD o ruské pomoci při obohacování uranu pro čínské jaderné elektrárny. Je zcela evidentní, že by Rusko chtělo dodávat Číně i reaktory a případně další zařízení.²⁰ Je však diskutabilní, zda uspěje, neboť bude muset čelit ostré francouzské, německé či americké konkurenci.

U ekonomické spolupráce nelze zapomenout také na společný návrh **na zřízení alternativní rezervní měny**. Ten se objevil při návštěvě čínského premiéra Wen Ťia-paa v Moskvě v říjnu 2008, kde ruský prezident Medveděv navrhl, aby se spektrum rezervních měn rozšířilo o jüan, případně rubl. Před summitem zemí G20 v dubnu 2009 Moskva návrh zopakovala. V dokumentu z 16. března 2009 vyzvala k opuštění amerického dolaru jako rezervní měny a zavedení nové nadnárodní rezervní měny jako součásti reformy světového finančního systému. Čína reagovala na návrh 24. března 2009 článkem guvernéra Čínské národní banky Čou Siao-čchuana. Druhé kolo návrhů na zavedení nové rezervní měny iniciovalo také Rusko. Medveděvův ekonomický poradce Arkady Dvorkovich navrhl v červnu 2009 na summitu zemí BRIC, aby nová zvláštní práva čerpání byla tvořena i rublem, jüanem, australským a kanadským dolarem a zlatem. S jiným návrhem vystoupil ve stejném měsíci ruský ministr financí Alexej Kudrin. Podle něj by se novou rezervní měnou mohl v horizontu příštích deseti let stát i čínský jüan – za předpokladu, že by Čína liberalizovala svou ekonomiku a umožnila plnou konvertibilitu měny²¹. Čína reagovala velmi zdrženlivě – na summitu výrazněji ruský návrh nepodpořila.

²⁰ *Alexander's Gas nad Oil Connections*, ročník 13, číslo 11, červen 2008. <http://www.gasandoil.com/goc/news/ntr82563.htm>

²¹ Vorobyova, T.- Faulconbridge, G.: Russia says yuan could be reserve currency in decade. *The China Post*, 7. června 2009. <http://www.chinapost.com.tw/business/asia/asian-market/2009/06/07/211197/Russia-says.htm>

Je pochopitelné, že se Čína, která je největším světovým držitelem dolarových rezerv (asi 1 bilión USD), a Rusko, které je na třetí pozici v objemu dolarových rezerv (asi 400 miliard USD), obávají dalšího propadu amerického dolaru. Stejně tak se Čína snaží ochránit svoje investice do amerických dluhopisů v objemu přibližně 744 miliard USD, které by byly znehodnoceny výraznějším poklesem americké měny. Společný rusko-čínský návrh na zavedení nové světové rezervní měny je však v tomto stádiu pravděpodobně odsouzen k neúspěchu. Spojené státy americké již oznámily, že jej nepřijmou, a těžko lze předpokládat, že se po bok Číny postaví Evropa. Uvedení návrhu do praxe by si navíc vyžádalo značné náklady a úsilí – to vše v situaci, kdy se vlády potýkají s akutními dopady finanční krize.

Část III: Rusko-čínská spolupráce ve vojensko-bezpečnostní oblasti

Po rozpadu Sovětského svazu se vytvořila unikátní situace, která stimulovala zahájení a rozvoj vojenské spolupráce obou zemí. Rusko po SSSR zdědilo na jedné straně velmi výrazně předimenzovaný zbrojní průmysl, přišlo však o dodávky výzbroje a výstroje pro ruskou armádu a vývoz do zemí, které dříve tvořily součást sovětského bloku i do řady zemí třetího světa. V téže době Čína čelila po událostech na náměstí Tchien-an-men důsledkům zbrojního embarga západních států, které zablokovaly slibně se rozvíjející čínskou vojenskou spolupráci se Západem. Hledala proto dodavatele zbrojních systémů pro modernizaci svojí sice velké, avšak technicky a doktrinálně zcela zastaralé armády. Čínské nákupy zbraní v Rusku se soustřeďovaly především na moderní leteckou a raketovou techniku, některé typy válečných lodí, letecké motory, radary a vybavení letadel. V ostatních případech se jednalo spíše o vzorky výzbroje a výstroje, než o významnější nákupy.

Odhaduje se, že v letech 2002-2006 dovezla Čína za 14,609 miliardy dolarů zbraní, z toho drtivou většinu z Ruska. To ve stejné době vyvezlo zbraně za 30,7 mld. USD. Znamenalo by to, že v dané době, kdy vrcholily ruské dodávky do Číny, vývoz do Číny tvořil asi polovinu ruského zbrojního vývozu.

Pro protivzdušnou obranu Číny dodávalo Rusko od roku 1993 moderní systémy S-300PMU-1 (850 raket). Na tyto dodávky navazovala koupě zmodernizovaného systému S-300PMU-2 (asi 144 raket). Pro protivzdušnou obranu armády koupila Čína v roce 1997 v Rusku 35 systémů Tor-M1. Pro válečné námořnictvo koupila Čína v Rusku v roce 1997 dva torpédoborce projektu 956E „Sovremennyj“, z nichž první převzalo čínské námořnictvo v roce 1999. Později Čína koupila ještě další dva modernizované torpédoborce projektu

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

–
Červen 2009

956EM za cenu odhadovanou na 1,4 miliardy amerických dolarů. Výrazně zastaralé čínské ponorkové loďstvo posílila ve druhé polovině 90. let dodávka čtyř ruských ponorek projektu 636 „Kilo“ a později objednávka na dalších osm modernizovaných ponorek projektu 636E v hodnotě asi 2 miliard dolarů. První z nich dorazily do Číny v roce 2004. Pro pozemní armádu nakoupil Peking již v první polovině 90. let asi 200 ruských tanků T-80U a více než stovku samohybných minometů 2C23 Nona.

Čínské letectvo má v ruské výzbroji zatím jediné moderní zbrojní systémy. Čína má ve výzbroji celkem 1762 bojových letadel, z nich ruských nebo ruského původu je 116 SU-27SK, 73 SU-30MKK, 32 cvičných SU-27UBK, která jsou skutečně moderní a dále 4 letadla AWACS A-50, 18 dopravních Il-76, 17 dopravních Tu-154M. Válečné námořnictvo má pak 48 SU-30MKK-2 a uvedené torpédoborce a ponorky koupené v Rusku a s pozemními silami a letectvem několik desítek ruských vrtulníků.²²

Kromě přímých dodávek výzbroje a výstroje se odhaduje, že ročně studovalo na ruských vojenských školách asi 200 čínských důstojníků. Do počátku tohoto desetiletí jich mělo absolvovat asi 2000.²³ Ruská a čínská armáda však udržovaly kontakty na relativně nízké úrovni, která se omezovala na výměny delegací, pozorovatelů na cvičeních apod., přičemž se koncentrovala spíše na ruský Dálný východ a přilehlé čínské provincie.

Spolupráce vyvrcholila v roce 2005 společným rusko-čínským cvičením. Po něm však nastal zlom. Ještě byla podepsána dohoda o čínském nákupu 34 ruských dopravních letadel Il-76, 4 tankovacích strojů Il-78 a 88 náhradních motorů v hodnotě 1,5 miliardy dolarů, avšak ta se již nerealizovala. Peking navíc vzápětí zastavil již některé běžící projekty (SU-27SK).

Je možná náhodné, že právě po polovině tohoto desetiletí začal přinášet výsledky soustavný **čínský vývoj celé palety zbrojních systémů a technologií**. Týkalo se to prakticky všech druhů vojsk, od výzbroje pro pozemní armádu, přes leteckou a raketovou techniku, námořní válečné lodě, až po čínský kosmický program, který zpočátku také silně čerpal z ruských vzorů a technologií a patrně také práce ruských techniků. Je zřejmé, že se vydává vlastní cestou. Řada nových modelů čínských raket a letadel si jasně vzala za vzor ruské či americké zbrojní systémy.

Zdá se, že v blízké budoucnosti se čínské nákupy v Rusku budou omezovat jen na ty produkty, jejichž vývoj a výrobu čínský výzkum a průmysl ještě nezvládl. Současně Čína

²² *Military Balance 2008*. London, UK: International Institute for Strategic Studies, 2008, s. 380.

²³ Smith, M., A.: *Current Russo-Chinese Relations*. Camberley, UK: Defence Academy of the United Kingdom, 2003, s. 13.

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

–
Červen 2009

bude usilovat o získávání nejmodernějších technologií, které jí Rusko ale sotva bude ochotné poskytnout. Je zřejmé, že čínský vojenský průmysl v relativně krátké době se na světových trzích, nejen ve vyzbrojování vlastní čínské armády, změnil v konkurenci ruskému a posléze také západoevropskému a americkému zbrojnímu průmyslu. Zatím produkoval a vyvážel do některých zemí (afrických, Pákistán, Thajsko) spíše zastaralé zbraně, jejichž výhodou byla hlavně jejich nízká cena. Nové systémy, které představuje na výstavách, sice architekturou vycházejí z ruských či amerických vzorů, zdají se však být již na světové úrovni.

Pokud jde o další rozvoj rusko-čínské vojenské spolupráce na úrovni armádních kontaktů, zdá se, že obě strany budou o její udržení a případné prohloubení usilovat i do budoucna. Svědčí o tom i prohlášení ministrů obrany z dubna 2009, podle něž ruské a čínské ozbrojené síly provedou jen v letošním roce celkem 25 společných manévrů.²⁴

Čína a Rusko také spolupracují v oblasti **boje proti terorismu**, kde vycházejí ze sdílení obdobných hrozeb. Ty tvoří separatistická hnutí, která se zaštiťují radikální islamistickou ideologií a využívají Afghánistán, případně i Pákistán a státy Střední Asie jako svou základnu a komunikační prostor.

Spolupráce v boji proti terorismu se realizuje pomocí Šanghajske organizace spolupráce, kde zprvu nebyly postoje členských států k terorismu a vojenské přítomnosti USA v regionu koordinovány (jak dokazují reakce států na 11. září 2001).²⁵ Od summitu v Petrohradě v roce 2002 se na vrcholných summitech začala objevovat otázka vytěsnění Spojených států z regionu. Nejhlasitěji zazněl požadavek na odchod amerických vojsk z regionu na summitu v Astaně v roce 2005.²⁶ Postupující neúspěchy koaličních vojsk v Afghánistánu, stejně jako snaha Ruska o návrat do regionu a průnik Číny do Střední Asie od roku 2003 rovněž aktivizovaly činnost organizace, zejména v bezpečnostní oblasti. O tom, že se boj proti terorismu stal stálou součástí agendy ŠOS, svědčí ustavení Regionálního protiteroristického centra v Taškentu v roce 2004.

²⁴ Halpin, T.: Russia and China announce new era of military cooperation. *Times Online*, 29. dubna 2009, <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article6188506.ece>

²⁵ Podrobněji např. Guan, P.: Šanghajska organizacija sotrudničestva v kontekste meždunarodnoj antiterorističeskoj kampanii. *Central'naja Azija i Kavkaz*, ročník 27, číslo 3, 2003, s. 56.

²⁶ *Deklaracija glav gosudarstv-členov Šanchajskoj organizacii sotrudničestva*. Astana, 5.7.2005. <http://www.sectso.org/RU/show.asp?id=98>

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

Červen 2009

Vnější projevy rusko-čínské spolupráce v boji proti terorismu vyvrcholily v srpnu 2007 společným protiteroristickým cvičením ŠOS s příznačným názvem *Peace Mission*, které bylo zahájeno v čínském Urumči a následně se přesunulo do ruského Čeljabinsku.

Zajímavá je pozice Ruska a Číny k **americkému systému protiraketové obrany**. Přestože Čína se svým omezeným arsenálem strategických sil má větší právo obávat se amerického protiraketového deštníku, je to právě Moskva, která se nejvíce angažuje proti americkým plánům. Motivace k odporu vůči protiraketové obraně se však u obou liší. Moskva se soustřeďuje především na možné umístění interceptorů a radaru ve střední Evropě a na dopady systému na její mocenské postavení. Zdroje odporu Pekingu k rozmíst'ování BMD v oblasti asijských čínských zájmů se pohybují ve dvou rovinách. Na úrovni globální stojí obava, že BMD americké provenience (zejména v podobě národní protiraketové obrany) sníží váhu čínského jaderného deterentu vůči USA. Na úrovni regionální se čínské obavy týkají zejména zahrnutí Tchaj-wanu a Japonska do systému protiraketové obrany. Spolupráce Ruska a Číny v odporu proti americkému systému však ani zde nepřesáhla rétorickou rovinu. Nejenže nedošlo ke spolupráci na vojenské nebo vojensko-technologické úrovni, obě země dlouho ani nekoordinovaly svůj tlak na země, které o přijetí komponentů americké BMD na své území rozhodují.

Podobný vývoj lze vysledovat u rusko-čínské opozice k otázce militarizace vesmíru. Mezi nejviditelnější diplomatické kroky patří společné rusko-čínské iniciativy na multilaterálních fórech. V roce 2005 na konferenci v Ženevě ruští a čínští představitelé prosazovali rezoluci zakazující rozmíst'ování zbrojních systémů ve vesmíru a v prosinci 2008 znovu navrhli přijetí smlouvy o zákazu zbrojení ve vesmíru. Jak ale připomíná Weitz, „i ve vesmíru mají Rusko a Čína jak paralelní, tak konfliktní zájmy“²⁷, a jejich spolupráce tak má poměrně jasně dané limity. Rusko je velice zdrženlivé, pokud jde o sdílení vesmírných technologií, což v prosinci 2006 potvrdil šéf RosKosmosu. Tato skepse je vedena obavou, že příliš úzká spolupráce by mohla vést k situaci, kdy by si Rusko samo pěstovalo budoucí konkurenci. V Rusku také panuje obava, že by Čína mohla využít ruské civilní vesmírné technologie ke zlepšení schopností svých zbraňových systémů, např. střel dlouhého doletu nebo průzkumných satelitů. Je také pravděpodobné, že Rusko nechce ohrozit perspektivy vesmírné spolupráce s USA a dalšími členskými státy NATO.²⁸

²⁷ Weitz, R.: *China-Russia Security Relations: Strategic Parallelism without Partnership or Passion?* Strategic Studies Institute, US Army, srpen 2008, s. 47. <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>

²⁸ Weitz, R.: *China-Russia Security Relations: Strategic Parallelism without Partnership or Passion?* Strategic Studies Institute, US Army, srpen 2008, s. 49-50. <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>

Ještě více než v případě BMD jsou zde rusko-čínské vztahy poznamenány vzájemnou nedůvěrou a snahou ponechat si otevřenou cestu k výhodné spolupráci s USA a dalšími západními zeměmi (což platí zejména v případě Ruska). Jak Rusko, tak Čína se společným postojem snaží zpomalit technologický náskok Spojených států amerických, za současného vlastního vývoje moderních vojenských technologií.

Část IV: Implikace čínsko-ruské spolupráce pro EU

Vztahy EU a Ruska jsou na čínsko-ruské vazbě relativně nezávislé. Odvíjejí se v první řadě od regionálně vymezených faktorů, především sdíleného „blízkého zahraničí“, tedy zóny zahrnující post-sovětské státy východní Evropy a Kavkazu. Kroky unie (Evropská politika sousedství, Východní partnerství), ale i Ruska v této oblasti jsou a v dohledné budoucnosti budou pro evropsko-ruskou spolupráci určující. Druhým důležitým determinantem spolupráce EU s Ruskem je její postupná institucionalizace, ať už jednostranná (např. v programu TACIS či společné strategii EU pro Rusko z roku 1999), nebo dvoustranná (dohoda o partnerství a spolupráci z roku 1992, koncept čtyř společných prostorů z května 2003 apod.). Konečně za poslední klíčový faktor, který ovlivňuje vztahy Ruska a EU, lze považovat politiku Spojených států amerických.

V rétorické rovině se zdá, že jak Rusko a Čína, tak EU zastávají podobný postoj k některým otázkám, konkrétně k chápání multipolarity, multilaterality a v otázce terorismu. Postoj k **multilateralitě** je shodný jen zdánlivě. Pro EU jako supranacionálního aktéra je multilateralismus nejen nástrojem k prosazování kolektivních zájmů, ale do značné míry i cílem jejího snažení. EU se snaží mezinárodním poli replikovat svou vlastní zkušenost s integrací, což může být pro státy s odlišnou historickou zátěží obtížně akceptovatelné (a často i pochopitelné). Rusko a Čína chápou multilateralismus jako nástroj k prosazování národních zájmů. Cílem je posílit postavení země a – na globální úrovni – omezit dominantní postavení Spojených států amerických. I mezi Ruskem a Čínou však v tomto ohledu existují rozdíly, které vyplývají z historických souvislostí. Silné postavení Ruska vyplývá z historických, geopolitických, vojensko-strategických a energetických faktorů. Rusko nezakládá svůj mezinárodní vliv na přitažlivosti svého sociálního, politického a ekonomického modelu jako EU, ani nijak nemusí administrovat rychlý růst stále komplexnějšího zapojení do globalizované ekonomiky jako Čína. Proto k zajištění svých

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

—
Červen 2009

základních zájmů mezinárodní instituce (se zřejmou výjimkou stálého členství v Radě bezpečnosti OSN) nepotřebuje zdaleka tak silně jako EU, ale ani Čína. Ve srovnání s Ruskem zdědila Čína z období studené války prestiž, jen pokud jde o její postavení jako neformálního vůdce zemí tzv. třetího světa. Pro čínské vedení, které opírá svou legitimitu do značné míry právě o pokračující hospodářský rozmach, je integrace do současných multilaterálních struktur naprostou nezbytností, minimálně na úrovni mezinárodních organizací ekonomického typu. I Čína samozřejmě sleduje v prvé řadě své individuální cíle, v porovnání s Ruskem je ale její investice do současného globálního řádu mnohem významnější a její zájem na jeho řádném fungování silnější.

Pro Evropu by se čínsko-ruská spolupráce stala vysoce problematickou v okamžiku, kdyby se obě země místo obhajoby multilateralismu uchýlily k tvrdému prosazování tradičně pojeté multipolarity. Takový vývoj je vysoce nepravděpodobný (nejpravděpodobnějším motivem by byla agresivnější politika USA, kterou si lze ovšem při hodnocení současných trendů jen těžko představit).

Problematika čínského, ruského a evropského **postoje k terorismu** je do značné míry podobná otázce multilateralismu. Evropská unie chápe islamistický terorismus v konečném důsledku jako důsledek neuspokojivých politických, sociálních a ekonomických podmínek v zemích širšího Středního východu, resp. v muslimských komunitách na území Evropy. Rusko a Čína naopak spojují aktivity islamistických teroristických skupin se separatistickými tendencemi v některých oblastech svého území (Čečensko, Sin-ťiang). Protiteroristická spolupráce s Ruskem a Čínou (včetně výměny zpravodajských informací) se jeví jako nezbytná a stejně tak je potřebná podpora protiteroristické kampaně ze strany těchto dvou zemí na širší mezinárodní úrovni. Na druhou stranu je zjevné, že jak Rusko, tak Čína využívají mezinárodní kampaně proti terorismu k potlačování domácí opozice či separatistických tendencí metodami, které jsou pro západní státy nepřijatelné.

Pro EU představuje rusko-čínská spolupráce problém i příležitost v několika dalších oblastech. V otázce **čínsko-ruského odporu k budování systému protiraketové obrany** ze strany USA, komplikuje možnost posouzení dopadů spolupráce fakt, že členské státy Evropské unie nejsou v postoji k americkým projektům spojeným s protiraketovou obranou jednotné. Stále však platí, že většina členských států EU je současně členy NATO, a tudíž má pro ně rusko-čínský odpor proti BMD nezanedbatelný význam. Jak bylo řečeno, ruské a čínské motivy pro odpor vůči BMD jsou různé a spojuje je spíše snaha o ztížení pozice USA než sdílené zájmy. Pro Evropskou unii (resp. NATO) je klíčové, aby se tento odpor dále neprohluboval (např. spoluprací Ruska a Číny na konkrétních technologických protipatřeních), případně nenabyl institucionalizované podoby (např. přenesením na

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

Červen 2009

platformu ŠOS). Možnosti EU či NATO ovlivnit postoj Číny jsou nepatrné (představitelné a žádoucí jsou ovšem konzultace v této věci se Spojenými státy), pozornost by se proto měla zaměřit na jednání s Ruskem. Euroatlantické společenství by mělo usilovat primárně o to, aby byla zachována možnost vést jednání bilaterálně zvláště s Ruskem a zvláště s Čínou, a zabránit vzniku jednotného diplomatického rusko-čínského bloku.

V rovině vojenské spolupráce má EU možnost ovlivnit rusko-čínské vztahy prakticky jen v jediné rovině: v otázce pokračování či zrušení **embarga na vývoz zbraní z EU do Číny**. Je zjevné, že v důsledku evropského a amerického embarga na dovoz vojenských technologií do Číny vytváří čínská poptávka po zbraních pro Rusko trh, na němž si do značné míry může diktovat podmínky. Přitom je možné, že tato dimenze rusko-čínské spolupráce již dosáhla svého zenitu a nadále bude spíše stagnovat. Čína s největší pravděpodobností bude schopna postupně nahradit ruské dodávky vlastní produkcí. Pokud by došlo ke zrušení embarga uvaleného na Čínu po potlačení demonstrací na Tchien-an-menu, ztratilo by Rusko rázem postavení monopolního dodavatele. Mezi hlavní argumenty pro zrušení embarga patří zlepšení vztahů s Čínou a vytvoření obchodních příležitostí pro evropské zbrojní podniky. Z opačné strany je možné argumentovat tím, že odstraněním ruského monopolu na zbrojní dodávky se Čína dostane do výhodné pozice a bude moci stavět soupeřící zbrojařské firmy proti sobě a zajistit si tak cenově nejvýhodnější a technologicky vyspělé dodávky zbraní. Nejdůležitější námitkou proti zrušení embarga však zůstává očekávaná reakce USA, která by mohla vyústit ve vážnou krizi transatlantického partnerství.

Vztahy Ruska a Číny v oblasti **energetiky** jsou pro Evropskou unii mimořádně důležité v případě ropy a zemního plynu. S ohledem na povahu závislosti Evropy na vnějších dovozech se jako problematický jeví zejména zemní plyn, kde tři velcí dodavatelé – Rusko, Norsko a Alžírsko – pokrývají více než 80 % evropské spotřeby. Rusko samotné kryje evropskou spotřebu zemního plynu z více než jedné třetiny. Vztah EU k rusko-čínské energetické spolupráci má dvě dimenze. V první řadě jde o obecnou otázku, jakým směrem Rusko exportuje suroviny vytěžené na svém vlastním území. Čína, jejíž poptávka po energetických zdrojích setrvale roste (zatímco produkce ropy a zemního plynu na vlastním území bude pravděpodobně konstantní), logicky usiluje o to, aby Rusko významnější část své produkce vyváželo východním směrem. Druhou dimenzí rusko-čínských energetických vztahů je soupeření a spolupráce obou aktérů v prostoru Střední Asie, kde má i sama Evropská unie výrazné zájmy. Na rozdíl o jednání o přímých dodávkách ruské ropy a zemního plynu se v tomto regionu také Čína chová mnohem iniciativněji a dosáhla už zde několika významných úspěchů.

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

–
Červen 2009

Ve srovnání s Ruskem nebo Čínou komplikují aktivity Evropské unie dva faktory: unie není jednotným aktérem a její rozhodování představuje komplikované hledání kompromisu mezi 27 členy. Za druhé, zahraniční a bezpečnostní politika EU má výrazný hodnotový (etický) náboj. S ohledem na konkrétní chování unie ve „velké hře“ o středoasijskou ropu a plyn se zdá, že to unii nebrání angažovat se ve vztazích se zjevně nedemokratickými režimy. Na druhou stranu nelze důležitost tohoto aspektu politiky podceňovat, neboť výrazně ovlivňuje unijní politiku vůči Rusku, zejména ve vztahu ke sdílenému „blízkému zahraničí“. Stejně jako v případě boje proti terorismu je tak EU stavěna před těžko řešitelné dilema, v němž na jedné straně stojí zjevná bezpečnostní potřeba a na druhé straně riziko kompromitace základních hodnot.

Ideálním východiskem by byla komplexní, multilaterální dohoda zúčastněných aktérů, která by umožnila řešit jejich vzájemné spory a konflikty institucionalizovanou cestou. Jak však dokazuje např. neochota Ruska přistoupit k Evropské energetické chartě, je tato možnost jen hypotetická. Z toho vyplývá, že se EU bude muset vyrovnat s existencí prostředí tvrdé konkurence. Druhým nejlepším řešením by bylo zintenzivnění unijních aktivit v prostoru Střední Asie a zajištění dostatečné diverzifikace zdrojů prostřednictvím vlastních sítí. V praxi je pravděpodobné, že unie bude muset do značné míry spoléhat na Rusko jako partnera nejen v případě jeho vlastních produktů, ale i v případě dodávek zejména zemního plynu ze Střední Asie.

Pro posouzení významu **rusko-čínské obchodní spolupráce** je nejprve nutné zhodnotit alespoň na obecné úrovni parametry obchodní výměny mezi EU a Ruskem, resp. EU a Čínou. Zatímco Čína do Evropy vyváží z přibližně poloviny strojírenské výroby a z druhé poloviny produkty zpracovatelského průmyslu, ruský vývoz do Evropy sestává ze dvou třetin z energetických surovin. Zatímco Čína a EU mezi sebou obchodují s produkty svého průmyslu, Rusko prodává EU svou nezpracovanou ropu a zemní plyn a na evropském dovozu energií se podílí 28 %.²⁹

Absolutní objem čínsko-ruského obchodu je v porovnání s výměnou obou aktérů s EU výrazně menší – v případě obchodu s Ruskem zhruba osminásobně, v případě Číny více než desetinásobně. Z čistě kvantitativního hlediska je tedy EU jak pro Rusko, tak pro Čínu mnohem významnějším partnerem, než jsou si obě země navzájem. To platí nejméně v případě čínského exportu. Pokud jde o třístranné vztahy EU, Ruska a Číny, je ze statistik

²⁹ Gambini, G.: EU trade with China and Russia in 2007. *Statistics in focus – External trade*, Eurostat, 9/2009, s. 4. http://www.eds-destatis.de/de/downloads/sif/sf_09_009.pdf

možné dovodit, že čínský export do Ruska velmi pravděpodobně konkuruje evropskému dovozu – obecně tak lze interpretovat poznatek, že zatímco vývoz ze zemí EU mezi lety 2000 a 2007 vzrostl jen zhruba na dvojnásobek, čínský vývoz do Ruska se ve stejném období znásobil zhruba třináctkrát.

Jaké závěry z toho vyplývají pro vztahy EU s Ruskem? Za prvé, čínské výrobky na ruském trhu začínají výrazně konkurovat levné produkci z evropských zemí, včetně nových členů EU. Zvýšený ekonomický vliv by sice logicky mohl vést k růstu vlivu politického, otázkou ale je, zda v kombinaci s dalšími faktory (zvyšování vojenské moci Číny, imigrace atd.) nebude Rusko spíše usilovat o vyvažování přichýlením k Evropě. Spíše lze ale konstatovat, že rusko-čínské obchodní vazby budou dalším faktorem, který prohloubí spolupráci obou zemí. Vzhledem k čínskému členství (a perspektivě ruského zapojení) ve Světové obchodní organizaci nelze předpokládat, že by tato rovina vzájemných vztahů mohla mít na Evropskou unii negativní dopady.

Část V: Shrnutí a závěry

Rusko-čínské vztahy prošly v posledních dvaceti letech rychlou a radikální proměnou. Od normalizace vztahů za M. S. Gorbačova, přes jejich poměrně velmi rychlý rozvoj, byl prakticky od počátku formovaných ve vojenské a politické sféře, až po proklamování „strategického partnerství“ obou států v roce 2001 a jejich snahu prosadit nové multipolární uspořádání světa.

Ruská zahraniční politika prodělala v 90. letech posun od výrazné prozápadní či atlantické orientace v prvních letech po rozpadu Sovětského svazu, k obhajování a prosazování ruských zájmů a k orientaci zahraniční politiky do více vektorů ve druhé polovině 90. let. Čína v ní proto začala, kromě ekonomických hledisek, hrát větší roli. V prvních letech tohoto desetiletí se rusko-čínská spolupráce dále rozvinula. Pomohlo jí především odstranění dlouhodobého problému v podobě dokončení delimitace čínsko-ruských státních hranic v roce 2004.

Sblížení obou zemí však nevyplývalo z idealistických pohnutek, nýbrž z tradičních imperativů realpolitik obou zemí: z potřeb národní bezpečnosti, úsilí o uchování či získání statutu velmoci, snahy po vybalancování strategické rovnováhy, ale také z řady konkrétních potřeb. Uvědomují si však, že tradiční vojensko-politické nástroje geopolitiky do jisté míry zastaraly a především, že jejich vojenské možnosti jsou slabé. V důsledku toho mohou obě mocnosti vystupovat spíše jen jako regionální mocnosti. Do globální roviny zajišťuje Rusku

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

–
Červen 2009

projekci do jisté míry jeho surovinové bohatství a zbývající politické pozice v mezinárodních organizacích, v případě Číny její ekonomický potenciál a obrovské finanční rezervy.

V centru pozornosti obou mocností jsou oblasti přiléhající k jejich území, včetně Střední Asie, nicméně Rusko v podstatě tradičně považuje Čínu dlouhodobě za nebezpečí pro ruský Dálný východ, Sibiř, ale také Střední Asii. Čína naproti tomu považuje stabilní vztahy s Ruskem za prostředek k zajištění svého strategického zázemí ve Střední Asii a na Dálném východě a za nástroj proti pronikání západních mocností, především Spojených států, do těchto regionů. Právě svojí povahou defenzivní obrana proti pronikání Západu do jejich zájmových sfér a proti některým akcím Západu a Spojných států především, má pro Rusko i Čínu jejich spojenectví speciální význam. Čína se nicméně více zaměřuje do tichooceánské oblasti, Rusko je orientováno spíše na Evropu a prostor mezi Evropou a Asií.

Obě strany sice dosáhly toho, co nazývají strategickým partnerstvím, i když ve skutečnosti se jedná o volné spojenectví, či spíše omezené partnerství. Jak pro Rusko, tak pro Čínu jsou daleko významnější jejich vztahy se Západem, než jejich vzájemné. Jednou ze slabin čínsko-ruského vztahu jsou jeho slabé základy. Ekonomické a obchodní vztahy s Ruskem jsou pro Čínu jen zlomkem těch, které mají s USA či EU. Vojenská spolupráce až na výjimky v posledních letech téměř skončila. V mezinárodně politické sféře je do jisté míry spojoval relativně společný postoj v některých mezinárodních otázkách (Írán, Severní Korea, Střední Asie, americký „hegemonismus“), ale obě strany i v těchto záležitostech mají vlastní agendy, které se liší od zájmů druhé strany.

Ruskou zahraničně politickou prioritou za vlády Vladimira Putina byla a stále je obnova statutu Ruska jako velmoci. Proto mj. usiluje o to, aby hrálo dominantní roli v postsovětském prostoru a také o to, aby jeho snaha vyústila v uznání ruského velmocenského postavení ostatními mocnostmi. Čína naproti tomu sice uznává, že Rusko dosáhlo za Putina pozoruhodného vzestupu, nicméně vychází z reality a nevidí Rusko jako globální mocnost, za jakou by se Moskva ráda považovala. Ruské představy o své roli ve světě se transformovaly do často tvrdého postupu v postsovětském prostoru a v energetickou politiku, která klade důraz na všestranné využití potenciálu, který Rusku skýtá ropa a plyn. Ostatně tyto a další surovinové zdroje jsou jedinou oblastí, ve které může vystupovat jako rovnocenný partner. Čína naproti tomu považuje Rusko za bilaterálního partnera, kterého rovněž vidí spíše za zdroj surovin, než jako spojence v manévrování vůči (a případně proti) Západu. Peking nemá žádné důvody k tomu, aby se vázal silnějším spojenectvím s jakýmkoliv státem či skupinou států a omezoval tak svoje manévrovací možnosti a již vůbec ne se státem, který by ho případně „tlačil“ do konfrontace se Západem, na kterém Čína závisí.

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

–
Červen 2009

V tomto směru jsou možné následující **scénáře budoucího vývoje rusko-čínských vztahů**:

- **Strategické sblížení** – pravděpodobný vývoj vztahů na základě, kterého obě mocnosti dosáhly od 90. let. Znamenal by jejich další spolupráci ve všech sférách a na všech úrovních. Vyžadoval by současně rozhodnou snahu obou stran řešit konflikty jednáním, včetně těch problémů, které by mohly vzniknout zápolením o vliv v některých geopolitických sférách. Současně by obě země spolupracovaly v úsilí omezovat a blokovat vliv Západu, především Spojených států.
- **Vojensko-politické spojenectví** – nepravděpodobný scénář, který počítá s formalizací spojenectví. Aliance by obě strany úzce spojila úzce a nutila by je angažovat se na straně druhého aktéra i v situacích, které by stály mimo rámec pragmatického partnerství. Spojenectví by je rovněž zavazovalo poskytnout pomoc druhé straně v případě, kdyby se tato dostala do konfliktu se třetím aktérem. Tato varianta předpokládá fungování rusko-čínského bloku jako explicitní protiváhy USA, včetně snahy nabídnout alternativní vizi světového řádu.
- **Rusko-čínská konfrontace** – pravděpodobný scénář, který by mohl nastat v případě vyostření soupeření ve Střední Asii a v celém postsovětském prostoru nebo v důsledku nárůstu nacionalismu v Čínské lidové republice i v Rusku.
- **Strategické napětí** – pravděpodobný scénář, které je opakem strategického sblížení. Předpokládá postupné posilování rozporů mezi Ruskem a Čínou a omezování spolupráce pouze na vybrané oblasti (zvláště na obchod s energetickými a jinými surovinami). Rusko by se v tomto případě stalo surovinovým přívěškem Číny. Zahraničně-politické vazby obou států by se omezovaly jen na ad hoc spolupráci tam, kde by to bylo výhodné pro obě strany. Hlubší koordinace celkových zahraničně politických postojů by však byla vyloučena.

Vědecký projekt RM 12/02/08

Dynamika vztahů RF-ČLR ve 21. století

–
Červen 2009

ASOCIACE PRO MEZINÁRODNÍ OTÁZKY (AMO)

Asociace pro mezinárodní otázky je nevládní nezisková organizace založená v roce 1997 za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Základním posláním AMO je přispívat k hlubšímu porozumění mezinárodnímu dění. Díky svým aktivitám doma i v zahraničí a dlouholeté historii je AMO vnímána jako čelní nezávislá instituce svého druhu v České republice.

K dosažení svých cílů AMO:

- formuluje a vydává studie a analýzy;
- pořádá mezinárodní konference, expertní semináře, kulaté stoly, veřejné diskuse;
- organizuje vzdělávací projekty;
- prezentuje kritické názory a komentáře k aktuálnímu dění pro domácí a zahraniční média;
- vytváří příznivější podmínky pro růst nové generace expertů;
- podporuje zájem o disciplínu mezinárodních vztahů mezi širokou veřejností;
- spolupracuje s řadou dalších domácích i zahraničních institucí.

VÝZKUMNÉ CENTRUM AMO

Výzkumné centrum Asociace pro mezinárodní otázky je předním českým think-tankem, který není spjat s žádnou politickou stranou ani ideologií. Svou činností podporuje aktivní přístup k zahraniční politice, poskytuje nestrannou analýzu mezinárodního dění a otevírá prostor k fundované diskuzi. Hlavním cílem Výzkumného centra je systematické sledování, analýza a komentování mezinárodního dění se zvláštním zaměřením na zahraniční politiku České republiky.

Výzkumné centrum bylo založeno v říjnu 2003 jako analytický útvar Asociace pro mezinárodní otázky se zaměřením na mezinárodní vztahy a zahraniční, bezpečnostní a obrannou politiku. Jádrem VC AMO je [tým analytiků](#), jejichž prostřednictvím nabízíme odbornou expertízu v hlavních problémech světových regionů a klíčových otázkách současné mezinárodní politiky. Výzkumné centrum zpracovává [vlastní odborné studie](#), analytici poskytují [komentáře](#) k aktuálnímu dění prostřednictvím médií. Dedikovanou platformou pro hodnocení mezinárodní politiky je [blog AMO](#).

